

Antony Beevor

Ardennene 1944

Hitlers siste sjansespill

Oversatt av Alexander Leborg

CAPPELEN DAMM

Innhold

<i>Liste over illustrasjoner</i>	9
<i>Liste over kart</i>	13
<i>Ordliste</i>	15
<i>Oversikt over militære titler</i>	19
1 Seiersrusen	21
2 Antwerpen og den tyske grensen	37
3 Slaget om Aachen	50
4 Mot krigens vinter	62
5 Hürtgenskogen	79
6 Tyskerne forbereder seg	104
7 Sviktende etterretning	124
8 Lørdag 16. desember	138
9 Søndag 17. desember	162
10 Mandag 18. desember	187
11 Skorzeny og Heydte	206
12 Tirsdag 19. desember	214
13 Onsdag 20. desember	235
14 Torsdag 21. desember	255
15 Fredag 22. desember	267
16 Lørdag 23. desember	281
17 Julaften	299
18 Første juledag	318
19 Tirsdag 26. desember	330

Ardenne 1944

20	Forberedelser til de alliertes motoffensiv	341
21	Den doble overraskelsen	359
22	Motangrep	376
23	Utbuktningen flates ut.	394
24	Avslutning.	408
	<i>Slagorden, Ardenner-offensiven . . . . .</i>	<i>415</i>
	<i>Noter. . . . .</i>	<i>435</i>
	<i>Utvalgt bibliografi . . . . .</i>	<i>481</i>
	<i>Takk . . . . .</i>	<i>487</i>
	<i>Register . . . . .</i>	<i>489</i>

I

Seiersrusen

Tidlig om morgenen 27. august 1944 reiste de alliertes øverstkommanderende, general Dwight D. Eisenhower, fra Chartres til Paris. Den franske hovedstaden var nettopp frigjort. «Det er søndag», sa Eisenhower til general Omar Bradley, som reiste sammen med ham. «Alle sover lenge. Vi kan dra dit uten altfor mye oppstyr.» Likevel var de to generalene neppe særlig diskre på vei til sitt «uformelle besøk» i den franske hovedstaden. Eisenhowers grågrønne Cadillac var eskortert av to panserede biler og anført av en brigadegeneral i en Jeep.

Vel fremme ved Porte d'Orléans ble de møtt av en enda større eskorte fra 38th Cavalry Reconnaissance Squadron, som sto oppstilt til inspeksjon. Eskorten var ledet av generalmajor Leonard Gerow. Generalmajoren, som var en gammel venn av Eisenhower, frådte fremdeles av ergrelse etter at general Philippe Leclerc fra Frankrikes 2. panserdivisjon (*Le 2ème Division Blindée*) konsekvent hadde unnlatt å følge ordrene hans under fremrykningen til Paris. Dagen før hadde Gerow, som betraktet seg selv som den øverste militære lederen i Paris, forbudt Leclerc og divisjonen hans å ta del i general de Gaulles prosesjon fra Triumfbuen til Notre-Dame. Han hadde i stedet beordret den franske generalen «å fullføre det pågående oppdraget med å rydde Paris og omgivelsene for fiendtlige styrker». Leclerc hadde ignorert Gerow under hele frigjøringen av hovedstaden, men denne morgenen hadde han fulgt instruksene og sendt deler av divisjonen nordover fra byen, til noen tyske stillinger rundt Saint-Denis.

Gatene i Paris var tomme, for tyskerne hadde rekvirert så å si alle kjørbare biler og lastebiler. Ikke engang metroen gikk som den skulle; strømforsyningen var upålitelig. «Lysenes by» måtte i realiteten ty til stearinlys omsatt på svartebørsen. De vakre bygningene var nedslitt og herjet, men heldigvis intakte. Hitlers ordre om å etterlate Paris som «en ruinhaug» var ikke blitt fulgt. I frigjøringens umiddelbare etterspill var gatene fylt av mennesker som jublet ved synet av amerikanske soldater og kjøretøy, men det skulle ikke ta lang tid før pariserne begynte å mumle at seierherrene var verre enn de kåletende tyskerne – *«pire que les boches»*.

Til tross for Eisenhowers bemerkning om ikke å lage noe «oppstyr» i Paris hadde besøket et viktig formål. «Ike» og Bradley skulle møte general Charles de Gaulle, lederen for den franske interimregjeringen som president Roosevelt nektet å anerkjenne. Pragmatikeren Eisenhower var innstilt på å ignorere presidentens utvetydige instruks om at de amerikanske styrkene i Frankrike ikke skulle innsette general de Gaulle ved makten. De alliertes øverstkommanderende ville ha stabilitet bak egne frontlinjer, og ettersom de Gaulle var den eneste som med en viss sannsynlighet ville makte å skape det, var han villig til å støtte ham.

Verken de Gaulle eller Eisenhower ønsket at kaoset etter frigjøringen skulle komme ut av kontroll, spesielt ikke i en tid da rykter spredtes, panikk oppsto, konspirasjonsteoriene florerte og påståtte overløpere ble utsatt for stygge anklager. Sammen med en kamerat hadde forfatteren J.D. Salinger, som var etterretningsoffiser, stabssersjant, i 4th Infantry Division, pågrepet en mistenkt under en aksjon i nærheten av Hôtel de Ville, for så å måtte stå og se på mens folkemengden slepte den mistenkte av gårde og banket mannen til døde. Charles de Gaulles triumfferd dagen før, fra Triumfbuen til Notre-Dame, hadde endt med voldsomme skuddsalver inne i katedralen. Etter denne hendelsen ble de Gaulle overbevist om at han måtte avvæpne motstandsbevegelsen og innrullere dens medlemmer i den regulære hæren. En forespørsel om femten tusen uniformer ble samme dag sendt til SHAEF – the Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force.* Det var dess-

* Se ordliste.

verre ikke nok av uniformer i små størrelser; gjennomsnittsfranskmannen var vesentlig lavere enn amerikaneren.

Møtet mellom Charles de Gaulle og de to amerikanske generalene fant sted i krigsministeriet i rue Saint-Dominique. Det var der de Gaulles kortvarige ministerkarriere hadde endt den tragiske sommeren 1940, og han hadde vendt tilbake for å forsterke følelsen av kontinuitet. Hans formel for å oppheve skammen etter Vichy-regimet var vidunderlig enkel: «Republikken har aldri opphørt å eksistere.» De Gaulle ville at Eisenhower skulle la Leclercs divisjon forbli i Paris for å sørge for lov og orden, men ettersom noen av Leclercs enheter nå hadde begynt å forlate byen, foreslo han at amerikanerne kunne imponere franskmennene med en «styrkeoppvisning» og forsikre dem om at tyskerne ikke ville komme tilbake. Hvorfor ikke sende en hel divisjon – eller kanskje to – gjennom Paris på vei til fronten? Eisenhower, som mente det var noe ironisk over at de Gaulle ba om at amerikanske tropper skulle «markere hans stilling», henvendte seg til Bradley og spurte hva han mente. Han svarte at det ville være fullt mulig å arrangere en slik marsj i løpet av et par dager. Eisenhower inviterte altså de Gaulle til å motta troppenes hilsen, akkompagnert av general Bradley. Selv ville han holde seg unna.

Tilbake i Chartres foreslo Eisenhower at den britiske general Bernard Montgomery skulle slutte seg til de Gaulle og Bradley i opptoget, men sir Bernard nektet å dra til Paris. Slike små, men viktige detaljer hindret ikke visse britiske aviser i å anklage amerikanerne for å forsøke å ta all æren selv. Relasjonene mellom de allierte ble alvorlig svekket av den britiske pressens besettelse med å betrakte så å si hver eneste SHAEF-beslutning som en fornærmelse mot Montgomery og dermed også mot britene selv. Besettelsen gjenspeilet den mer utbredte oppfatningen av at britene var spilt ut på sidelinjen, at amerikanerne hadde overtatt styringen og ville hevde seieren alene. Eisenhowers britiske nestkommanderende, *Air Chief Marshal* sir Arthur Tedder, ble opprørt over fordommene som viste seg i den britiske pressen: «Det jeg hørte i SHAEF, fikk meg uvegerlig til å frykte at denne prosessen kunne skape en dyp kløft mellom de allierte.»

Samme kveld begynte amerikanernes 28th Infantry Division, under generalmajor Norman D. Cota, å bevege seg fra Versailles til Paris i

kraftig regnvær. «Dutch» Cota, som på Omaha Beach hadde utvist ekstraordinært heltemot og usedvanlige lederegenskaper, hadde overtatt kontrollen over divisjonen mindre enn to uker før, etter at forgjengeren hans ble drept av en tysk snikskytter. Kampene i juni og juli, i det kuperte og delvis skogkledte landskapet i Normandie, hadde vært langvarige og dødelige, men optimismen økte idet Third Army under general George S. Patton i begynnelsen av august nærmet seg Seinen og selveste Paris.

I Bois de Boulogne hadde man satt opp dusjer til mennene slik at de kunne vaske seg før paraden. Neste morgen, 29. august, la divisjonen i vei langs Avenue Foch til Triumfbuen og deretter ned langs Champs-Élysées. Infanterister marsjerte i full feltutrustning: hjelm på hodet, gevær med bajonett over skulderen, ammunisjon. Den grågrønne horden, rekke på rekke, 24 mann i bredden, strakte seg i hele avenyens bredde. På skulderen bar soldatene divisjonens merke, agraffsymbolet for Pennsylvania – «the Keystone state» – som tyskerne på grunn av formen på symbolet hadde gitt navnet «den blodige bøtten».

Franskmennene ble forbauset, både over amerikanernes uformelle uniformer og deres tilsynelatende ubegrensede mengder maskineri. «*Une armée de mécanos*», bemerket Jean Galtier-Boissière i dagboken sin – «en hær av mekanikere». Menneskene langs Champs-Élysées denne morgenen kunne ikke begripe at én enkelt infanteridivisjon kunne råde over så mange kjøretøy: utallige Jeoper, noen av dem utstyrt med 50 mm-maskingevær; rekognoseringsbiler; artilleriet, med sine 155 mm-haubitser av typen «Long Tom» tauet av beltebiler; ingeniørsoldater; vedlikeholdsenheter med sine små og store lastebiler; M-4 Sherman-stridsvogner og panservernkanonvogner. Dette opptøget fikk Wehrmacht, den tilsynelatende uovervinnelige erobreren av Frankrike i 1940, med sine hestevogner til å fremstå påfallende gammeldags.

Hederstribunen sto på Place de la Concorde. Hærens ingeniørsoldater hadde bygget den av hvelvede stormbåter, skjult av et langt teppe i trikolorens farger. En mengde amerikanske flagg valet i vinden. Foran tribunen spilte orkesteret, som talte 56 mann og som hadde ledet an i paraden, divisjonens egen marsj «Khaki Bill». Den franske folkemengden som overvar forestillingen, ville kanskje aldri ha gjettet det, men

alle soldatene visste at 28th Infantry Division var på vei mot de tyske stillingene i nordenden av byen. «Det var en av de mest bemerkelsesverdige angrepsordrer noensinne», sa Bradley senere til sin rådgiver. «Jeg tror ikke mange var klar over at mennene marsjerte direkte fra paradet og ut i strid.»

Langs kanalkysten hadde Canadian First Army måttet ta kontrollen over den store havnebyen Le Havre, mens britenes Second British Army rykket nordøstover, inn i Pas de Calais og mot noen av stedene der tyskerne avfyrt sine *Vergeltungswaffen* (gjengjeldelsesvåpen) fra. Til tross for stridsvognførernes utmattelse og et forferdelig uvær natten mellom 30. og 31. august maktet Guards Armoured Division ved hjelp av den franske motstandsbevegelsen å erobre Amiens og broene over Somme. *General der Panzertruppe* Heinrich Eberbach, øverstkommanderende for Femte panserarmé, ble neste morgen fullstendig overrumplet. Britene greide deretter å slå en kile mellom restene av tyskernes Femte panserarmé og Femtende armé, som hadde holdt Pas de Calais. Kanadierne, anført av Royal Regiment of Canada, Royal Hamilton Light Infantry og Essex Scottish, satte kursen mot Dieppe, der de to år tidligere hadde lidd et knusende nederlag under det katastrofale felttoget.

De alliertes seiersrus kunne ikke ha vært større. Sammensvergelsen mot Hitler i juli hadde skapt et inntrykk av at oppløsningen var i gang, ikke helt ulikt situasjonen i 1918, men sannheten var at det mislykkede attentatforsøket hadde *styrket* nazistenes dominans umåtelig. I etterretningsavdelingen G-2 ved SHAEF hevdet man oppstemt: «Kampene i august er over, og fienden i vest er ferdig.» I London mente krigskabinettet at alt ville være over ved juletid, og av planleggingshensyn satte man 31. desember som avslutningsdato for krigshandlingene. Bare Churchill var fortsatt betenkt over tyskernes kampvilje. En lignende bekymringsløshet i Washington førte til at oppmerksomheten i stadig større grad ble rettet mot japanerne i Stillehavet. The US War Production Board begynte å kansellere militære kontrakter, blant annet dem som gjaldt artillerigranater.

Også mange tyskere trodde at slutten nærmet seg. Oberstløytnant Fritz Fullriede i Utrecht skrev i dagboken sin: «Vestfronten er ferdig,

fienden er allerede i Belgia og langs den tyske grensen; Romania, Bulgaria, Slovakia og Finland trygler om fred. Det er nøyaktig som i 1918.» På en jernbanestasjon i Berlin hadde demonstranter vært frekke nok til å sette opp en plakate der det sto: «Vi ønsker fred, koste hva det koste vil.» På østfronten hadde Den røde armé knust Armégruppe Senter (*Heeresgruppe Mitte*) under operasjon Bagration, en operasjon som hadde ført russerne fem hundre kilometer vestover, helt frem til Warszawa og elven Wisła. I løpet av tre måneder hadde Wehrmacht mistet 589 425 soldater på østfronten og 156 726 i vest.

Fremrykningen til Wisła hadde oppmuntret det modige, men dødsdomte opprøret i Warszawa, *Armija Krajowa*. Stalin, som aldri ønsket et uavhengig Polen, holdt seg kynisk på avstand mens tyskerne knuste opprørerne. Øst-Preussen, med Hitlers hovedkvarter, *Die Wolfsschanze*, ved Rastenburg, var også truet, og tyske hærstyrker brøt sammen på Balkan. Bare to dager før frigjøringen av Paris trakk Romania seg fra aksemaktene idet sovjetiske styrker strømmet over landets grenser. Den 30. august sto Den røde armé i București og okkuperte de livsviktige oljefeltene i Ploiești. Det ungarske slettelandet bredte seg ut foran russernes føtter, og Donau strakte seg inn i Østerrike og Tyskland.

Midtveis i august rykket general George Pattons Third Army frem fra Normandie til Seinen. Fremrykningen var sammenfallende med den vellykkede operasjon Dragoon – landgangene mellom Cannes og Toulon langs middelhavskysten. Av frykt for å bli avskåret satte tyskerne i gang en omfattende tilbaketrekning over hele landet. Medlemmer av Vichy-regimets *Milice*, som visste hva som ventet dem dersom de havnet i hendene på motstandsbevegelsen, la også i vei gjennom fiendtlig område, ofte så mye som tusen kilometer, for å komme seg i sikkerhet i Tyskland. Improviserte «marsjgrupper» – en blanding av personell fra hæren, Luftwaffe og Kriegsmarine samt ikke-stridende personell fra atlantehavskysten – ble beordret til å rømme østover, og måtte underveis gjøre sitt beste for å unngå den franske motstandsbevegelsen. Wehrmacht begynte å forsterke et kringvern rundt Dijon for å kunne ta imot nesten en kvart million tyskere. Ytterligere 51 000 tyske soldater ble etterlatt, innesperret langs kysten av Atlanterhavet eller Middelhavet. Viktige havner ble utpekt som «festninger» av føre-

ren, selv om man ikke hadde noen forhåpninger om å kunne bistå dem. Denne selvmotsigelsen ble av en tysk general beskrevet som det å være katolsk prest på langfredag, drysse vievann over svinetallerkenen og si: «Du er fisk.»

Hitlers paranoia nådde nye høyder i kjølvannet av attentatforsøket 20. juli. Tidligere hadde han spydig omtalt sin generalstab som «en klubb intellektuelle». I Wolfsschanze i Øst-Preussen gikk han mye lenger: «Nå vet jeg hvorfor alle mine storslagne planer i Russland har mislyktes de seneste årene», sa han. «Det var forræderi! Hadde det ikke vært for svikerne, ville vi ha vunnet for lenge siden.» Hitler hatet juli-kuppmarkerne, ikke bare fordi de hadde forrådt ham, men fordi de også hadde ødelagt forestillingen om et samlet Tyskland, noe som fikk en stor innvirkning på landets allierte og nøytrale stater.

Under situasjonskonferansen 31. august erklærte Hitler: «Det vil komme øyeblikk da spenningen mellom de allierte er så stor at bruddet oppstår. Gjennom verdenshistorien har koalisjoner alltid gått til grunne før eller siden.» Kort tid etter, i Berlin, plukket propagandaminister Joseph Goebbels opp førerens tankegang. «Det er hevet over tvil at de politiske konfliktene vil tilta etter hvert som vi nærmer oss de alliertes tilsynelatende seier, og at de en dag vil forårsake sprekker i våre fienders hus, sprekker som ikke kan repareres.»

Lederen for Luftwaffes generalstab, *General der Flieger* Werner Kreipe, noterte i dagboken sin denne siste dagen i august: «Om kvelden mottok vi meldinger om sammenbruddet i vest.» En febrilsk aktivitet pågikk mesteparten av natten, med «ordrer, instruksjer, telefonsamtaler». Neste morgen ba *Generalfeldmarschall* Wilhelm Keitel, sjefen for *Oberkommando der Wehrmacht* (OKW), Luftwaffe om å overføre femti tusen mann til bakkestyrkene. Den 2. september noterte Kreipe: «Oppløsningen har åpenbart satt inn i vest. Jodl [nestsjefen for OKW] er overraskende rolig. Finnene distanserer seg.» Under et møte samme dag begynte Hitler å fornærme finnenes øverstkommanderende, feltmarskalk Mannerheim. Han ble også rasende fordi *Reichsmarschall* Hermann Göring ikke hadde giddet å stille til møtet i et så avgjørende øyeblikk, og han gikk så langt at han foreslo å oppløse Luftwaffes skvadroner og overføre flymannskapene til luftvernartilleriet.